

Транспозиція семантики агресора / жертви як лінгвальна ознака заперечення збройної агресії РФ проти України

Юлія Браїлко

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень, Полтавське відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5203-7479>, e-mail: santie@ukr.net

Наталія Кисла

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень, Полтавське відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5137-6647>, e-mail: kislaiya_nataliya@ukr.net

Порушено актуальну проблему визначення мовних ознак заперечення збройної агресії РФ проти України в межах судової лінгвістичної експертизи у кримінальних провадженнях за ст. 436-2 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: *судова лінгвістична експертиза; Кримінальний кодекс України; збройна агресія; категорія заперечення; семантика.*

Transposition of Aggressor / Victim Semantics as a Linguistic Marker of Denial of the Armed Aggression of the Russian Federation Against Ukraine

Iuliia Brailko, Nataliia Kysla

The paper address the pressing issue of identifying linguistic markers of denial of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine within the framework of forensic linguistic expertise in criminal proceedings under Article 436-2 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: *forensic linguistic expertise; Criminal Code of Ukraine; armed aggression; category of denial; semantics.*

Із моменту набрання чинності ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» і 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» Кримінального кодексу України [1] на виконанні в експертів-лінгвістів перебуває значна кількість наглядових проваджень, спрямованих на виявлення лінгвістич-

них ознак заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України.

Лексема «заперечення» потрактована в лексикографічних джерелах так:

- «1. Дія за знач. **заперечити**. <...>
2. Заява про незгоду з ким-, чим-небудь, доказ проти чогось. <...>
3. Невизнання існування, значення, доцільності чого-небудь. <...>

4. філос. *Знищення, подолання, заміна старого новим, попереднього наступним у процесі поступального розвитку. <...> // Те, що своєю появою, самим фактом свого існування заперечує що-небудь, свідчить про його неспроможність.*

5. лінгв. *Передавання за допомогою різних мовних засобів того, що зв'язок між елементами висловлення уявляється як такий, що реально не існує або взагалі відсутній. <...>» [2].*

Категорія заперечення, за М. Баган, належить до «модусних поняттєвих категорій, які за своїм функціональним навантаженням є поняттєвими категоріями релятивного, або операційного, типу» [3, с. 51].

Традиційно в лінгвістиці виокремлюють спеціалізовані (лексичні, граматичні, словотвірні та ін.) і неспеціалізовані / вторинні (риторичні запитання, іронія, інтонація тощо) засоби вираження заперечення. У контексті дослідження мовленнєвих актів заперечення збройної агресії РФ проти України зазначимо, що їх установлення полягає в ідентифікації трьох ознак — експерт має визначити: 1) чи наявна в тексті інформація про агресивні дії; 2) якщо так, то чи є РФ суб'єктом цих дій; 3) якщо так, то чи є Україна об'єктом цих дій. Відсутність будь-якої із цих ознак унеможливорює позитивний висновок про мовленнєвий факт заперечення збройної агресії РФ проти України.

Одним із неспеціалізованих мовних засобів заперечення збройної агресії РФ проти України є зміна суб'єкта відповідної дії / дій.

Традиційними в експертній практиці є, наприклад, висловлювання із суб'єкт-об'єктною транспозицією за моделлю Російська Федерація (агресор), Україна (жертва) → Україна (агресор), Донбас (жертва). Здебільшого такі тексти російськомовні, у них відсутні будь-які згадки про РФ.

Спостерігаємо і збереження статусу України як об'єкта збройної агресії у висловлюваннях із заміщеним суб'єктом, на зразок: «*Так по чьему приказу произошло военное вторжение на территорию Украины? Какие цели преследуют те, кто отдал этот приказ на убийство русских людей? Вторжение произошло по решению сатанинской секты Хабад-Любавич по приказу тайного правительства евреев. Нападение на славян планировалось ими за несколько лет до вторжения. <...> Евреи решили принести славянское население Украины в жертву дьяволу, это им необходимо для сохранения своей сатанинской власти над славянскими народами для сохранения власти еврейского ига*». В аналізованому тексті з метою заперечення збройної агресії РФ проти України застосовано таку модель заміщення суб'єкта: Російська Федерація (агресор), Україна (жертва), «тіньовий» уряд (нейтралітет) → «тіньовий» уряд (агресор), Україна (жертва). Заміна суб'єкта тут відбувається через:

- а) актуалізацію семи 'инициатор': «*Вторжение произошло по решению сатанинской секты Хабад-Любавич по приказу тайного правительства евреев*»;

- б) наведення причини воєнного вторгнення — потреба збереження влади над слов'янськими народами: *«Евреи решили принести славянское население Украины в жертву дьяволу, это им необходимо для сохранения своей сатанинской власти над славянскими народами для сохранения власти еврейского ига»*;
- в) поступове моделювання опозиції «євреї — слов'яни» за ознакою «односпрямована ворожість».

Експертна практика засвідчує, що в пропагандистських текстах і в розмовному мовленні політичної тематики часто трапляються випадки транспозиції в лексемах-маркерах Російської Федерації семантики агресора в напрямі набуття прагматики жертви. Однією з типових моделей такого перенесення є, за нашими спостереженнями, така: Російська Федерація (агресор), США / країни Заходу / НАТО (неучасть у веденні воєнних дій), Україна (жертва) → США / країни Заходу / НАТО (агресор), Російська Федерація (жертва), Україна (жертва / територія воєнних дій / знаряддя агресії).

В емпіричному матеріалі зафіксовано такі основні субмоделі зазначеної моделі:

1. Російська Федерація (агресор), США та/або країни Заходу (неучасть у веденні воєнних дій), Україна (жертва) → США та/або країни Заходу (агресор), Російська Федерація, Україна (жертви), на зразок: *«Сколь-*

ко лет прошло и снова все повторяется, все объединились против России и нас, Европа во главе с Америкой. Они начали эту убийственную войну используя нашу землю, нас украинцев, не понимают или не хотят понять, что у нас происходит. Нам надо все это помнить, не допустить чтобы люди забыли историю, переписали историю, не забывать, что происходило раньше и сейчас происходит, с 2014 года знаем каждый день что происходит на Донбассе». Ініціатором агресії проти Росії та України тут названо *«Европу во главе с Америкой»*, які *«начали эту убийственную войну»* на українській території, використовуючи українців (*«используя нашу землю, нас украинцев»*). Про те, що йдеться про сучасні воєнні події, свідчать: а) дієслівні конкретизатори — форми теперішнього часу вербативів (*повторяется, объединились, понимают, знаем, происходит*); б) прийменниково-числівниково-іменниковий темпоральний конкретизатор (*«с 2014 года»*), що вказує на початок війни; в) прецедентний хоронім *Донбасс*, прагматичні пресупозиції якого містять значення *«военные действия, начавшиеся в 2014 году»*. Виключення Російської Федерації із-поміж ініціаторів війни через неуналеження сувереноніма *Росія* до

суб'єкта агресивних дій, репрезентація цієї держави як союзника України в боротьбі зі спільним ворогом через актуалізацію в суверенонімі *Росія* семантики жертви є лінгвальними ознаками заперечення збройної агресії РФ проти України;

2. Російська Федерація (агресор), НАТО (неучасть у веденні воєнних дій), Україна (жертва) → → НАТО (агресор), Російська Федерація (жертва), Україна (територія воєнних дій), як-от: *«26 стран НАТО напало на Россию в Украине»*. У наведеному прикладі спостерігаємо транспозицію семантики «агресор — жертва» завдяки зсувам у суб'єктно-об'єктних відносинах, супроводженим актуалізацією в суверенонімі *Україна* семи 'територія', що стає ядерною та сигналізує про контекстуальне виявлення власною назвою ознак хороніма;
3. Російська Федерація (агресор), НАТО (неучасть у веденні воєнних дій), Україна (жертва) → → НАТО (агресор), Україна (знаряддя агресії), Російська Федерація (жертва), як-от: *«Ребята! Вы правда не понимаете что путин восемь долгих лет избегал войны с НАТО, до последнего пытаюсь договориться по-хорошему? Вы правда не понимаете, что Украина из мирного трактора была превращена в станобитное орудие, которым собрались протаранить Россию? Мы не с Украи-*

ной сейчас воюем, а с мечом Вашингтона, остро заточенным и занесённым над Москвой! И мы ломаем этот меч. А все те, кто скулит "Остановите Путина, остановите войну!", должны раз и навсегда понять: ПУТИН ОСТАНАВЛИВАЕТ ВОЙНУ! Прямо сейчас. Отодвигая НАТО обратно на ЗАПАД». У наведеному тексті транспозиція семантики «агресор ↔ жертва» у суверенонімі *Россия* відбувається завдяки використанню заперечно-стверджувальної синтаксичної конструкції (*«Мы не с Украиной сейчас воюем, а с мечом Вашингтона, остро заточенным и занесённым над Москвой!»*), у якій відбувається зміна об'єкта воєнних дій (Україна → *«меч Вашингтона»*). Унаслідок цього констатуємо відсутність логіко-семантичного зв'язку «Україна — об'єкт збройної агресії РФ», а натомість наявність іншого, ґрунтованого на ознаці «суб'єкти сучасної війни в Україні»: РФ — США (США марковані топонімом *«Вашингтон»*, що зазнав метонімії за традиційною моделлю «столиця країни → країна»). Окрім того, ініціатором збройної агресії в цьому висловлюванні названо США, що, за словами мовця, загрожували Росії (маркована топонімом *«Москва»*, який зазнав метонімії за вказаною вище моделлю). Для опису цієї загрози застосовано метафору

«меч Вашингтона, остро заточенный и занесённый», яка, крім іншого, актуалізує прагматику жертви в суверенонімі *Россия*. Для увіраження такої прагматики прямо заявлено, що очільник РФ намагається зупинити війну (*«ПУТИН ОСТАНАВЛИВАЕТ ВОЙНУ! Прямо сейчас. Отодвигая НАТО обратно на ЗАПАД»*).

Отже, судовий експерт-лінгвіст, перед яким стоїть завдання визначити ознаки заперечення збройної агресії РФ проти України, має зважати не лише на спеціалізовані засоби вираження в тексті цієї категорії, а й на

неспеціалізовані, до яких з-поміж інших належить транспозиція семантики агресора / жертви.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.09.2025).
2. Заперечення / *Словник української мови ONLINE*. Т. 1—15 (А — П'ЯТЬ) : вебсайт. URL: <https://sum20ua.com/?page=1019&-searchWord=заперечення&word-id=31304> (дата звернення: 11.09.2025).
3. Баган М. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви : монографія. Київ, 2012. 376 с.